

blemov, ki se tičejo dimnice (str. 86/87); ostrežje in streha slovenske kmečke hiše sta še popolnoma neobdelana poglavje (str. 95); gradivo o ribolovu je zelo pomanjkljivo (str. 112, 114, 116); poglobiti bo treba znanje o naših načinih urbarizacije tal, o oblikah naših njiv, o našem motičnem poljedelstvu, o oranju in o zaporedju in menjavanju pridelkov (str. 120, 122, 123, 126); študirati bo treba navade ob skupnih kmečkih delih (str. 144), napisati zgodovino konjereje v Št. Jerneju na Dolenjskem in pri Ljutomeru (str. 146), opisati košnje in pastirstvo na Pohorju (str. 150, 160), obravnavati naše planinske stanove (str. 171); krajepisje našega čebelarstva še ni napisano (str. 180); naše sadne stikalnice še niso obdelane, zbrati je treba izraze za opravila in priprave pri žganjekuhi (str. 186) in podatke o zidanicah (str. 190); o kruhu nimamo še nobene etnografske razprave (str. 195), tudi ne o oblikah in vrstah sira pri nas (str. 202); običaj šranganja še ni prav razložen (str. 229); raziskati je treba običaj, da je ponekod dedoval najmlajši sin, ostali pa so dobili odpravščine (str. 231); nejasna je vloga »železnih kravic« (str. 254); pri študiju naših ljudskih mer je treba preiskati zvezo med »gorco«, »gorico« in korcem oziroma nemško označbo Görz (str. 255); zanimivo bi bilo ugotoviti, ali so se kje ohranile kake uradne mere, ki so nastale pod vplivom ljudskega prava (str. 257); glede razlage običajev smo šele na začetku dela (str. 264); vloga gorenjskega »žumra« v naših ženitovanjskih običajih še ni pojasnjena (str. 281); vredno bi bilo raziskati pustne sprevede v Metliki, stare maškerade v Ribnici, v Ljubljani in drugod, da se dožene, v koliko so pristno domače (str. 316); raziskati je treba, v koliko se v običajih na Florjanovo še skrivajo ostanki nekdanjega češčenja ognja (str. 335); posebna narodoslovna razprava bo morala preiskati izvor ziljskega štehanja (str. 338). Koliko pobud za bodoče delo, koliko zanimivih snovi za disertacije!

»Narodopisje« je opremljeno s številnimi podobami, ki večidel ustrezajo: nekaj je vmes slabših ali manj jasnih (n. pr. 42, 85, 92, 170, 172), vendar je treba upoštevati, da za mnoge ni bilo izbire in se je bilo treba zadovoljiti s starejšimi ali edinimi predlogami. Zeleli bi si pa več podob in tudi risb za nekatere sestavne dele kmečke hiše in nekatera orodja, kar bi ponekod pomanjkljive opise zelo izpopolnilo. Značilno je dalje, da knjiga nima nikakih zemljevidov, ki bi pokazali razširjenost posameznih etnografskih elementov pri nas. Urednik bi bil mogel ponatisniti kvečjemu karto tipov naselij in skico razširjenosti tipov naših hiš, ki ju je objavil Melik. V vseh drugih panogah pa n drobno delo še ni tako napredovalo, da bi že mogli pristopiti h kakim kartografski sintezi; to ugotavlja tudi Orel glede kartografske ponazoritve razširjenosti ljudskih običajev (str. 264). Tisk in zunanja oprema knjige sta lepa in delata čast tiskarni in založniku. Tiskovne napake so zelo redke; opozoril bi le na to, da sodi stavek na str. 170 »Prostor, kjer se je pasla drobnica, so na Nanosu imenovali muža ali tudi mužece« smiselno v predzadnji odstavek na str. 169. Dalje je škoda, da je pri korekturi na sedmih mestih izpadla vrsta ali morda po več vrst (na str. 109, 122, 214, 299, 312 [dvakrat] in 313).

Z velikim zanimanjem pričakujemo drugi del knjige, ki bo obravnaval predvsem ljudsko duhovno kulturo.

V. Bohinec

Kotnik Franc, Slovenske starosvetnosti. Nekaj zapiskov, orisov in razprav. Slovenska poljudnoznanstvena knjižnica Svet, I. I., št. 4. Ljubljana 1943, str. 152.

Znani naš narodopisni raziskovalec in pisatelj France Kotnik je v pričujoči knjigi zbral nekaj svojih v raznih časopisih objavljenih prispevkov k etnografiji naše domovine ter jih opremil z novopisanim uvodom, deloma pa tudi z nekaterimi novimi prispevki (Školnik, Osnove naše ljudske medicine) ter z bogatim pregledom slovstva. Tvarino je avtor razdelil v Uvod ter četrto poglavje, ki jim sledi 11 strani obsegajoč pregled opomb, odnosno slovstva, 9 strani stvarnega, osebnega in krajevnega kazala, kazalo slik in kazalo vsebine. Besedilo pojasnjuje 47 slik.

V uvodu govori Kotnik o splošnih vprašanih narodopisne vede, o običajih, o snovni ali materialni kulturi (8), o duševni kulturi (8) ter o ljudski

medicini (14 sl.). Kratek seznam poglavitnega slovstva služi bralcu za orientacijo v teh vprašanih. Prvo poglavje govori nato o materialni kulturi in sicer najprej o našem starem primitivnem oblačilu in obutalu (19 sl.), o dimnici (31 sl.) ter o narodni noši v Mežiški dolini (37 sl.). Drugo poglavje je posvečeno občestveni kulturi ter obsega predvsem opise običajev. Kotnik je tu zbral gradivo in z njim ponazoril gnojvozo (43 sl.), steljerajo (45 sl.), teritev v Dobroslki okolici (49 sl.), kolacijo (50), božične običaje v ptujski okolici (53 sl.), običaj tepežkanja v Mežiški dolini (58), božični običaj polazenika (59), haloške pomladanske običaje (61 sl.), veliko noč v Mežiški dolini (65 sl.), Florjanovo (68), binkoštni pastirski običaj v Dobroslki okolici (69), Martinovo (70 sl.) ter ziljsko pastirsko šmarčico (76 sl.). Tretje poglavje govori o duševni kulturi, posamezni članki pa razpravljajo o slovenski legendi o sv. Ožbaldu (79 sl.), o pasijonskih igrah v Železni Kapli (88 sl.), o uprizoritvi Drabosnjakovih iger (106 sl.) ter o školniku (108 sl.). Četrto poglavje obravnava ljudsko medicino v dveh člankih, od katerih je prvemu predmet čarovni in zdravilni poteg človeka skozi votel predmet (115 sl.), drugemu pa osnove naše ljudske medicine (120 sl.).

Skoro vsak izmed navedenih prispevkov v knjigi je bil kje objavljen kot samostojen članek ali doprinos k spoznavanju naše ljudske kulture, vendar pa pisatelj ni zbral vseh do l. 1943. napisanih člankov, razprav in drugega gradiva, temveč mu jih še vedno ostane nekaj za drugo knjigo. Ker pa so Starosvetnosti prva knjižna izdaja njegovih spisov, ki so bili marsikomu še neznani in ker pisatelj ne bi bil mogel bolje označiti svojega zanimanja za etnografijo, pogledov in vidikov, po katerih se ravna, ter metod, ki se jih poslužuje, skratka ker je to zelo točen portret Kotnika - narodopisca, si oglejmo Starosvetnosti najprej od te strani.

Kar se predmetnih področij tiče, ga je že zgodaj zanimala naša kmečka hiša, h katere razmotrivanju ga je pač nagnil njegov učitelj profesor M. Murko v Gradcu, ki mu Kotnik tudi drugod dolguje mnogo pobud. Že zgodaj ga je pritezala naša narodna noša. Običaji so zavzemali velik del v njegovem delovnem področju, najbolj pa je postal znan po svojih prispevkih k zgodovini naše ljudske dramatike. V novejšem času je razširil svoja raziskovanja še na področja ljudskih pisateljev-bukovnikov ter ljudskega zdravstva in bolj in bolj postaja njegovo ime istovetno z raziskovanjem teh panog naše ljudske kulture. Pa tudi če si zastavimo vprašanje po psiholoških gibalih njegovega dela, dobimo nanj v tej knjigi jasen odgovor. Na eni strani je pisatelja vodila k delu njegova tesna povezanost z domačijo in rojstnim krajem ter velika ljubezen do ožje domovine, rođine. To se izraža v knjigi tako v stalnem spominjanju domačije in v navajanju ter primerjanju nje narodnega blaga z drugim, kakor v neprestanem poseganju v mlada leta in v podobnih stvareh. Drugo gibalno je bila šola pri prof. Murku, ki je tedanjemu našemu skromnemu narodopisu kazal nove smeri. Tu je prejel Kotnik znanstveno zanimanje za ljudsko kulturo.

Starosvetnosti kažejo nadalje zelo jasno tudi Kotnikovo mesto v razvoju naše etnografije in je prav v tem njih velik pomen, kar mora podčrtati vsak objektivni poročevalec. Kotnik je bil na eni strani predvsem usmerjen k raziskovanju materialne kulture. Za to je že na vseučilišču, a tudi kasneje prejel metodo, obstoječo v sočasnem medsebojnem interpretiranju predmeta in naziva (besede), metodo, ki jo je potem najbolje izražal naslov po Murku in njegovem sodelavcu R. Meringerju ustanovljenega glasila, Wörter- und Sachen. Ta metoda je še danes Kotniku glavni način prijemanja etnografskega gradiva. Vendar Kotnik teh metodičnih osnov potem ni več nadalje poglobljal in se je šoli takorekoč izneveril. Tako je na tem področju zaostal za razvojem smeri. Na drugi strani pa se je Kotnik pod vplivom svojega univerzitetnega študija omejil zlasti na raziskovanje literarnega folklorja. Z izjemo priložnostnega opravka s pripovedko se Kotnik drugih klasičnih narodopisnih literarnih predmetov ni lotil (narodne pesmi), za njegovo obravnavanje literarnega folklorja pa je bolj nego stroga tekstno in motivno kritična analiza značilna romantično usmerjena

interpretacija, ki daje njegovemu stilu toplino, je mu pa deloma tudi v oviro. Posledica tega je bila, da se je novi čas z novimi merili in pogledi oglasil k besedi drugod. Kljub temu pa je Kotnikovo delo v polni meri izvršilo svojo zgodovinsko nalogo. Njemu in samo njemu je pripisati, da se potem, ko je Murko praktično prenehal z delom za naše narodopisje, tradicija ni prekinila, temveč ohranila, kajti samo v njegovem delu je njena misel živela kot skriti faktor razvoja. Tako je Kotnik nehotе povezal tedanji čas s sedanjim in ponekod že deloma nakazal črte in predmete novejšega narodopisja, da omenim samo ljudsko zdravstvo, kjer mu gre nesporna zasluga doslej edinega raziskovalca tega področja. Formalno je našlo varovanje tradicije pri njem izraza tudi v dejstvu, da je on naš edini izobraženec, ki se že izza vseučiliških let stalno in redno bavi z narodopisjem, katero je drugod le priložnosten gost.

Po tej označbi, ki se mi je zdela ob Starosvetnostih potrebna in možna, naj navedem nekaj opomb h knjigi z vidika spoznanj razvoja našega narodopisja, pa tudi njegovih koristi. Z neupoštevanjem nekaterih važnih okolnosti Kotnik v tej knjigi ni napravil le sebi slabe usluge, temveč je zasenčil tudi sliko resničnega deleža, ki ga imajo njegovi spisi za našo etnografijo. Naslednje opombe pa kljub temu upoštevaajo značaj Starosvetnosti, ki so po izrecni označbi pisatelja le zapiski, orisi in razprave.

Najprej o razdelitvi tvarine. Kljub temu, da so posamezni članki ponatisi, bi bila večji red in sistematičnost izvedljiva. V materialni kulturi spada na prvo mesto stanovališče, nakar slede gospodarske kulture in hrana (s tem v zvezi pripominjam, da bi bila tudi v Narodopisju Slovencev obrt in trgovina sledila neposredno gospodarskim kulturam, pa sta bila glede na posebne želje založbe izločena iz 1. dela), nato noša itd. Zato je treba gnojvozo in steljerajo, enako pa tudi teritev pri morebitni drugi izdaji izločiti iz občestvene kulture, ker nimajo tam nič iskati, ter prenesti v prvo poglavje, kot zastopnike ljudskega gospodarskega obrata. V prvem poglavju bi bil dalje K. lahko ponatisnil svoje spise o nóvinah. V okviru 1. pogl. moti nadalje ločenost obeh sestavkov o nošah; oba spadata skupaj in bi bil pisatelj ob tej priliki lahko poodčil dva tipa noše. Pri tzv. pranoši pa zelo moti, da se prepletajo opisi oblačila, obuvala in pokrivala z opisi njih izdelovanja. K izrazu »pranoša« pripominjam, da je v tej obliki, kot ga rabi Kotnik, nepravilen, četudi Geramb rabi ta naziv za vse prvotno ljudsko oblačilo; stkano oblačilo je etnološko govorjeno »visoka noša« in ne pranoša. Na te stvari je treba paziti. Tudi poglavje o občestveni kulturi bi s primerno preureditvijo pridobilo in bi bil moral avtor posamezne vrste običajev ločiti, sorodne pa združiti (na pr. oba pastirska običaja). V tem oddelku podaja Kotnik le gradivo, zato naslov ne ustreza, pa tudi sicer ni upravičen. Običaji niso istovetni z občestveno kulturo, temveč so ena izmed njenih podlag. Pri nas se o občestveni kulturi zelo mnogo govori, ne da bi se kdo potrudil, obdelati ta sociološki pojem in lik, pokazati področja, na katerih nastajajo občestvene vrednote itd., nakazati vrste občestva in stopnje občestvenosti, nastanek, razvoj in umiranje občestva itd. Skrajni čas je, da se kdo tega loti. Pripominjam, da spada ljudska dramatika mnogo bolj v občestveno kulturo kot pa gnojvoza.

Kotnik čuti mnogokje potrebo, razpravljati o teoretičnih in metodičnih osnovah narodopisja. Medtem ko so nekatere misli prav točne, druge niso sprejemljive, na vsak način pa drži, da dotična izvajanja svojega cilja ne dosežejo, kajti skoro vsa so zamešana med stvarna izvajanja, kjer samo motijo, dočim bi v obliki samostojnih poglavij mnogo doprinesla k jasnosti. Tem prekinitvam glavnega govora je sorodno vstavljanje raznih stvarnih dostavkov, domislekov (med drugim pa tudi nezanimivih osebnih opomb) med besedilo, kamor ne spadajo in žalibog tega ni malo. V morebitni 2. izdaji Starosvetnosti naj pisatelj ta nepotrebna ekstemporiranja odpravi, zavedajoč se, da znanstveni spisi učinkujejo tudi po svoji formi. Dalje je ločiti gradivo ter njegovo podajanje, predvsem pa bežno glosiranje gradiva, ki je pri Kotniku običajno, od njegove točne analize in interpretacije, kar šele daje kakemu spisu značaj razprave; s tega stališča skoro nobenemu prispevku v Starosvetnostih ne pripada pomen raz-

prave, zaradi česar pa njih vrednost ni nič manjša. Romantik je Kotnik v avtobiografičnosti številnih mest svoje knjige, ki ji nikakor ni v prid in ki barva tudi resna izvajanja preveč osebno in lokalno. Tu stoji Kotnik odločno premočno pod vplivom svoje rodine ter njenega zavidljivo bogatega narodnega izročila. Toda Kotnik se ji bo najlepše oddolžil s tem, če zbere v posebni publikaciji vse ljudsko blago iz svoje ožje domovine kot gradivo ter ga predloži javnosti, s čimer bo drugod lahko zadostil zahtevam znanstvenega pisanja in se osvobodil raznih subjektivnih obvez. Teh stvari ne bi omenjal, če ne bi bile za njegovo pisanje pravilo, in to ne ravno dobro pravilo.

K posameznostim. Neugodno vpliva izraz »narodopisna zmes« (5), kakor imenuje Kotnik vsebino te knjige. Kako naj dobi nepoučen bralec pravi odnos do narodopisja, če pa narodopisci sami svoje delo tako nazivajo! Da bi bil ornament glavni predmet ljudske umetnosti, ne bo držalo (11). Istotam ni jasno mesto o vplivu ekonomskih razmer na umetnost (11), kot sploh ta izvajanja niso donošena. Mnogo preveč je etimologiziranja, ki postaja pri Kotniku že kar samo sebi namen. Pri tem pogrešamo zares tehtnih jezikoslovnih del. Glede citiranja Pleteršnika velja isto. K tenjenju sukna je pripomniti, da se sukno v stopah ne steni, temveč zgosti. Na str. 30 bi želel več konkretnih podatkov o izdelovanju usnja pod Uršljo goro. Glede dimnice se drži Kotnik očitvidno teorije o njenem srednjeveškem izvoru (33). Gnojvoza in steljeraja sta dve gospodarski opravili in po vsem spadata tja, razen tega pa še med študije o o b l i k a h d e l a in njega izvajanja (43). Sicer pa se bo Kotnikovo ime vselej imenovalo, kadar bo govora o teh dveh opravilih. Tu, kakor v gradivu o običajih, je zbral Kotnik zelo mnogo podatkov o ljudski hrani. Ono področje, na katerem bo pisatelj v bližnji bodočnosti verjetno največ delal, pa je gotovo ljudsko zdravstvo, ki ga zelo privlači in že v tej knjigi objavljena prispevka sta zelo lepa. Pri raziskovanju tega predmeta se bo moral avtor podrobneje seznaniti z etnološkim gradivom in problemi, da ne bo ostalo podobno kot pri obravnavanju dramatike, bukovnikov itd. samo pri raziskovanju pojavov drugega ali tretjega, torej za narodoslovno spoznanje sorazmerno precej indiferentnega reda (na pr. vpliva noveške samostanske in posvetne medicine na ljudsko in podobno). Potem bo Kotnik kmalu ločil tudi v poganskem zdravstvu razne tipe in inačice zdravljenja ter ugotovil, da se tudi krščansko zdravljenje z molitvijo naslanja na zelo stare kulturne podlage, ki se jih krščanstvo v svojem misijonskem delu med prvotnimi ljudstvi podobno kot drugod modro poslužuje, sledeč Tertulianovemu izreku, da je duša po svoji naravi krščanska.

Knjigo, ki hrani v sebi dobršen del zgodovine našega narodopisja, bralecem toplo priporočam, avtorju pa želim, da bi mu bila zametek nadaljnjih plodnih ur z njegovo izbrano vedo.

R. Ložar

Mrkun Anton, Etnografija velikolaškega okraja. I. zv. Kmetijstvo. Lj. 1943, 8°, 93 + 2 str. II. zv. Obrti in trgovina velikolaškega okraja. Lj. 1943, 8°, 88 str.

V vabilu za naročbo, ki je natisnjeno na zadnji strani prvega zvezka, je razdeljena snov, ki jo bo to narodopisje obsegalo, na 12 zvezkov, izmed katerih so prvi štirje izšli. Če bo avtor izvedel načrt, ki si ga je zastavil, bo to prva večja narodopisna monografija enega izmed naših okrajev. Takih opisov bi morali dosti imeti, da bi na podlagi podanega gradiva ustvarili narodopisno sliko naše zemlje.

V prvem zvezku je obdelano kmetijstvo. V uvodu je označen obseg opisa, ki zajema občini Velike Lašče in Videm—Dobropolje in pet škocijanskih vasi iz občine št. Jurij pri Grosupljem. Te tvorijo katastrsko občino Vel. Lipljenje. Ti kraji da imajo isti narodopisni okoliš, ki obsega okrog 12.000 prebivalcev v 144 vaseh. Sledi kratek geografski pregled o gorah, jamah in vodah. O jamah so šolarji pripovedovali resnično in pravljično snov. Celo moderne pripovedi so vmes, kakor ona o Tomčevi jami, kjer je škratovka ravno mešala žgance, pa ji je padel na kuhalnico kamen, ki so ga zavallili profesorji v jamo, Nedokazana je trditev, da so nekoč častili prebivalci boga Sventovita (Sv. Vid) v Kompoljah